

Läs ett utdrag ur Månads Journalen från 1987

Nils Petter Sundgren skildrar sitt sommarparadis som kommunalråd vill nagga i kanten

Så är ser omslaget ut till Månads Journalen nr 8 augusti 1987.
Skildringen återfinns på sidorna 64 - 69.
Tidningen kostade 35:-

Läs skildringen på sidorna 2 – 5

Dalarö

-molnen skockar sig över
sommaridyllen

Helst skall man ha ärvt sitt på Dalarö.
Från denna idyll i Stockholms södra
skärgård flyttar ingen frivilligt.
Nils Petter Sundgren har ett nostalgiskt
förhållande till sin sommarplats, som
en ambitiös kommun nu vill förändra
trots en växande opinion.

AV NILS PETTER SUNDGREN
FOTO: HANS HAMMARSKIÖLD/TIO

En sensommareftermiddag kör Hans Hammarskiöld och jag motorbåt längs Dalarös stränder. Vid fyren i Dalarö ström drar vi ner farten för att inte störa sömniga metare som ankrat vid abborrgrundet.

Vattnet glittrar och krusar sig som på Zorns Dalarömålningar. Hit kom jag första gången sjuttonårig i öppen strömstadsjolle. Vi hade drivit i tio timmar på Nämdön och Jungfrun. Än fanns Dalarö Hotell med kvardröjande oscarisk pompa, kungliga kronor, ornament och girlander i taket. Här fick jag sill och min första krogsup. Litet gisten var nog krogen - men fin. Långt tidigare hade jag hört en äldre släkting respektfullt tala om stället som världens dyraste hotell, näst efter Shepheard's i Kairo.

I solstrimman söderut, på väg mot Dalarö Skans, försjunker jag i skamlös nostalgi, minnesbilder av pojksomrar då man sorglöst seglade vecka ut och vecka in dit vinden blåste i gamla trånga, skamfilade skärgårdskryssare. Minnena är lika påtagliga som märket i familjen de Champs brygga efter mitt misslyckade tilläggningsförsök. Intill ligger fortfarande sjöboden där vi spelade "A frim fram sauce" med Ella och Ludde på min gamla röda resegrammofon. I locket fanns bilder av Rita Hayworth och Betty Grable. Betty hade angorajumper. Det hade också flickorna på dansbanan. Den sommaren.

Samma gamla stjärnbåtar ligger kvar i Askfatshamnen, nu upprustade och seglade av barn och barnbarn till de första ägarna. Kanske var det i en av de här stjärnbåtarna som Beppe Wolgers en trånsjuk augustikväll seglade ut mot Dalarö Skans i mångatan som glittrade som tusen silvriga fiskar. Båten gick på grund halvvägs och den romantiska turen blev fiasko.

Udden längst ut i söder kallas i bland Wolgerska udden och Beppe tillhörde en av de familjer som ägt och äger ställen här sedan generationer. Här säljs ingenting i onödan. Känslan av kontinuitet är påfallande. Dalarö är en bastion för storborgerlig trygghet. Men det är en diskret borgerlighet, fjärran från skryt. Helst skall man ärva sitt hus eller se ut som om man hade gjort det. Men den gamla badortselegansen har bleknat bort. Det var länge sedan herrarna promenerade i vit linnekostym och halmhatt. I dag klär man ner sig i träningsoverall eller slitna gubbyxor och trång sportjacka när man beger sig ut till torghandeln eller fiskkön, Dalarös livligaste sociala scen och folknöje. Det finns i dag inte mycket av gamla tiders upptåg, hotellkonserter, musikpaviljonger och dansbaneliv. Men Haninge kommun har under de senaste åren arrangerat musikunderhållning på Dalarö Skans med Sven-Bertil Taube, Lill Lindfors och andra fina artister. Men i övrigt är Dalarölivet stillsamt.

Annat var det förr när borgerligheten var mer tydlig och synlig. "Sommaren för Dalaröborna började när sommarvästerna anlände med sitt pick och pack. Först kom herrn i huset i vit seglaruniform, sen kom frun följd av pigan som bar kanariefågeln. Sist kom flakvagnen med möbler och jättepalm", berättar Carl Axel Cedergren för Margareta Sandström i boken "Glimtar från Dalarö", som gavs ut till samhällets 350-årsjubileum förra året. I dag finns förstas varken vita seglaruniformer, pigor eller jättepalm. På sin höjd en eller annan kanariefågel.

700 års historia

Dalarö är känt som boplats och fiskeläge sedan 1200-talet. Från medeltiden och in i stormaktstiden är Dalarö samlingspunkt för svenska flottan och en nyckelpunkt för försvaret av Stockholms skärgård. 1658 byggs här Dalarö Skans som försvarspunkt. 1636 inrättas "Then Konungzlige Tollcammaren i Dalaröen".

Handelsfartygen föredrog ofta att lasta och lossa här framför att fortsätta den svårseglade leden till Stockholm. Efter hand minskar Dalarös maritima betydelse. De maskindrivna fartygen går direkt till Stockholm. Dalarö Skans avvecklas som befästning 1854.

1969 avskaffas lotsstationen och 1979 tullstationen. De stora fartygen går Dalarö förbi. Det enda som vittnar om det stormiga förflutna är vraken från örlogs- och handelsfartyg från 1600- och 1700-tal, "Riksäppet", "Den gröne jägaren" och andra. Och minnena av den ryska armens härjningar 1719, då Dalarö brändes.

Vid mitten av 1800-talet börjar Dalarös sommarnejesepok. Stockholms förmögna borgarfamiljer söker sommar-
nöje nära naturen.

Efter det andra världskriget har Dalaröidyllen ständigt varit hotad, både av buss- och biltrafik och av ambitiösa kommunalpolitikernas planer. Dalarö införlivades 1959 med Haninge. Betydande arkitektoniska värden i samhällets centrum gick till spillo under 1960-talets rivningsvåg. I dag möts hoten av en växande opinion, samtidigt som allt fler byggnader återupprustas i sin forna glans.

Men Dalarö har även mer handfasta sidor, bortom idyllen. Här finns minnen från en marin storhetstid och här påminns man om fiskarnas hårda liv. Helikopters då erinrar även om en hårdare politisk verklighet.

"Solen spelar i fönster och gardiner, en leende sommaridyll, borgerlighetens dröm om paradiset förverkligad. Stilla samtal i kvällen i dessa svärmiskt viskande hus."

Liksom låt oss säga Furusund och Marstrand är Dalarö ett monument över 1800-talets försiktiga närmande till naturen. Det var det engelska borgerskapet och aristokratin som först sökte fritidsbostäder utanför den osunda storstaden. Det friska schweiziska lantlivet blev ett ideal - och just på Dalarö finner man många hus i så kallad schweizerstil. Ett område heter till och med Schweizerdalen. För stockholmarna blev skärgården den naturliga sommarnöjesplatsen. Till Dalarö kom man när de första ångbåtsförbindelserna upprättades vid 1800-talets mitt. Först hyrde man hos fiskare och bönder. Senare byggdes särskilda sommarhus i schweizisk eller fornnordisk stil. Vid sekelskiftet var hela det inre Dalarö färdigbyggt med villor, alphyddor, hotell, krogar, badhus, musikpaviljonger och allt som hörde till ett civiliserat badortsliv.

Det klassiska Dalarö har behållit denna 1800-talskaraktär av tätort på semester. Det är nära till både människor och natur. Den nordiska sommaren är ju ofta mest njutbar sedd genom verandans buktiga, olikfärgade glas.

Med den stockholmska borgarklassen kom också dess författare och konstnärer till Dalarö, både Zorn, Richard Bergh, Hjalmar Bergman och många andra. Men framför allt är det Strindberg som givit Dalarö ord. Han bodde där i flera omgångar alltsedan sin ungdom. Så här låter han sitt alter ego, Johan, skildra första mötet i- "Tjänstekvinnans son": "Han mötte fjärdar och holmar, långt, långt uti det oändliga. Detta var hans landskap, hans naturs sanna miljö: idyller, fattiga, knaggliga gråstensholmar med granskog, kastade ut på stora stormiga fjärdar och med det ödsliga havet som bakgrund, på vederbörligt avstånd."

Just på vederbörligt avstånd. Strindberg var som Per Wästberg påpekat en typisk sommargäst. Han sjöng till gitarr på verandan, dukade till måltid med tryffel och kryddost och delikatesser som kommit ut med ångfartyget "Dalarö Ström". Strindberg är och förblir stockholmaren på sommarnöje även när han är som mest vildmarksromantisk.

Det klassiska sommarnöjet som är både social scen och livsdröm. "Sommarnöjet kom att bli den borgerliga familjens förverkligade dröm om paradiset. Det var genomdat av längtan och längtans stillande. De luftigt genombrutna lövsågerierna blev ett med tidens natur vars trädskronor de liknade - här fanns en ny, trosvisshetens *architecture parlante*, ett svärmiskt viskande hus." (Ulf Linde)

Nu är emellertid Dalarö långt ifrån någon ostörd törnrosaidyll. Detta lilla samhälle speglar 700 års svensk historia, från en anspråkslös början som fiskeläge till den marina storhetstiden som sträcker sig från stormaktstiden och långt in på 1800-talet. Dalarö Skans byggdes på 1600-talet för att skydda denna känsliga hamn där flottan samlades för sina tåg söder ut. Även handelsfartygen lastade och lossade gärna i Dalarö för att slippa den långa och tidsödande seglingen in till Stockholm. I dag är det bara de talrika vraken från örlogs- och handelsfartyg som vittnar om det marina förflutna. Och minnena från den ryska armens härjningståg i början av 1700-talet då nästan hela Dalarö brändes. Men det är inte slut på uppvaktningarna. Allt som oftast dundrar flygvapnets stora bananhelikoptrar olycksbådande över sunden på spaning efter främmande ubåtar.

Sedan 1950-talets slut lever Dalarö i ett omaka äktenskap med Haninge kommun. Kommunen vill exploatera Dalarös möjligheter som fritidscentrum och samtidigt öka den permanenta bebyggelsen. Man vill bygga hyreshus i samhällets ytterområden samtidigt som en inre zon skall kulturskyddas. Samhället skall bli mer stadslikt, förses med trottoarer, vattentorn, parker i stället för natur. Till de mer utmanande förslagen hör planerna på att bygga restaurang och hotell på Dalarö Skans och att förse samhällets gator med mindre historieladdade namn än de nuvarande, Birger Jarlsvägen, Baldersvägen, Torsvägen, Idunastigen och annat fornnordiskt.

Men vi lever inte längre i 60 och 70-talens naiva utvecklingsoptimism. Motståndet mot kommunal planerna är välorganiserat. Minnena från 60-talets vandalism då man bland annat lät riva det klassiska hotellet och förstörde torget med några enastående fula låghus är i färskt minne. Dalarös situation har flera sidor. Å ena sidan utsätts man för trycket från moderkommun och Storstockholmsregion. Och å den andra finns ett medvetande om vikten av att behålla detta stycke levande borgerlig kultur. Kanske är det så att den nya borgerligheten finner kraft och inspiration hos den gamla. I varje fall har Dalarö fått en ny blomstring efter en lång nedgångsperiod efter det andra världskriget. De gamla stora husen återuppstår i sin ursprungliga glans, nya och gamla ägare rustar upp sina sommarhem. Förfallna glasverandor återfår sin rika skönhet i vitt och pastell, de ljusa husen lyser åter mot himlen.

*Verandaroman-
tiker får sitt
lystmäte på
Dalarö. August
Strindberg,
den typiske
sommargästen,
satt och spe-
lade gitarr
på sin veranda
och dukade
fram tryffel
och kryddost
som kommit med
ångbåten.*

*De stora
gamla skärgårds-
husen har en
egen själ.
De är ljusa
drömmar
om glädje
och skönhet,
lätta som
luftballonger
på väg upp
i sommarmolnen.
I de ljusa rum-
men kan man höra
tiden stå stilla.*